

LUOVA TULEVAISUUSTILA JA TRANSMEDIAALINEN TULEVAISUUDEN- TUTKIMUS

Sirkka Heinonen & Sofi Kurki

Tiivistelmä

Tulevaisuusajattelussa tarvitaan mielikuvitusta ja luovuutta, jotta voidaan luodata tulevaisuuden näkymiä mahdollisimman avoimesti, laajasti, rohkeasti ja yllättävälläkin tavalla. Tällaisesta tulevaisuuden ennakkoinnista voi syntyä innovaatioita. Luovuus ja innovaatio ovat kuitenkin eri asioita. Luovuus on se hedelmällinen maaperä, josta innovaatiot kumpuavat. Innovaatioita syntyy siellä, missä luovuuden ilmaisemiselle ja kehittämiselle annetaan aikaa ja tilaa. Jatkuvan kiireen ja tehokkuusajattelun puristuksessa työssä jaksaminen ja henkinen uusiutuminen vaarantuvat. Innovaatiohakuisissa yrityksissä ja työorganisaatioissa kiinnitetään kasvavaa huomiota työympäristöjen muokkaamiseen vuorovaikutteisuutta ja luovuutta tukevaksi. Suomalaisissa yrityksissä ja organisaatioissa on kuitenkin paljon hyödyntämätöntä potentiaalia luovien ja innovatiivisten työympäristöjen kehittämiseksi. Luova tulevaisuustila (engl. *Creative Foresight Space, CFS*) on uusi konsepti, jossa kehitetään luovuusajatteluun kannustavaa tilaa samanaikaisesti tulevaisuusajattelua stimuloivaksi – fyysiset, virtuaaliset, digitaaliset ja sosiaaliset elementit yhdistäväksi hybriditilaksi. Luovan tulevaisuustilan käsitteeseen kytkeytyy transmediaalisen ennakkoinnin ajatus eli tulevaisuuden luotaaminen monien kanavien, medioiden ja etenkin taiteen keinoin.

Avainsanat: luovat tilat, työympäristöt, ennakkointi, innovaatiot, transmediaalinen ennakkointi

1. Perusteltu tarve luovaan tulevaisuustilaan

*”Jos kerrot minulle, niin unohdan,
jos näytät minulle, niin muistan,
jos otat minut mukaan tekemään, niin ymmärrän.”*

Näin totesi aikanaan Benjamin Franklin. Ajatus pätee mainiosti tulevaisuudentutkimukseen ja ennakkointiin. Vuorovaikutteisesti ja yhdessä tulevaisuuksia tekemällä tule-

vaisuuden mahdollisuudet ovat koettavissa, sisäistettävissä ja ne avautuvat ymmärrettäviksi. Visualisoinnin avulla puolestaan ennakkoinnin sisällöt jäävät mieliin.

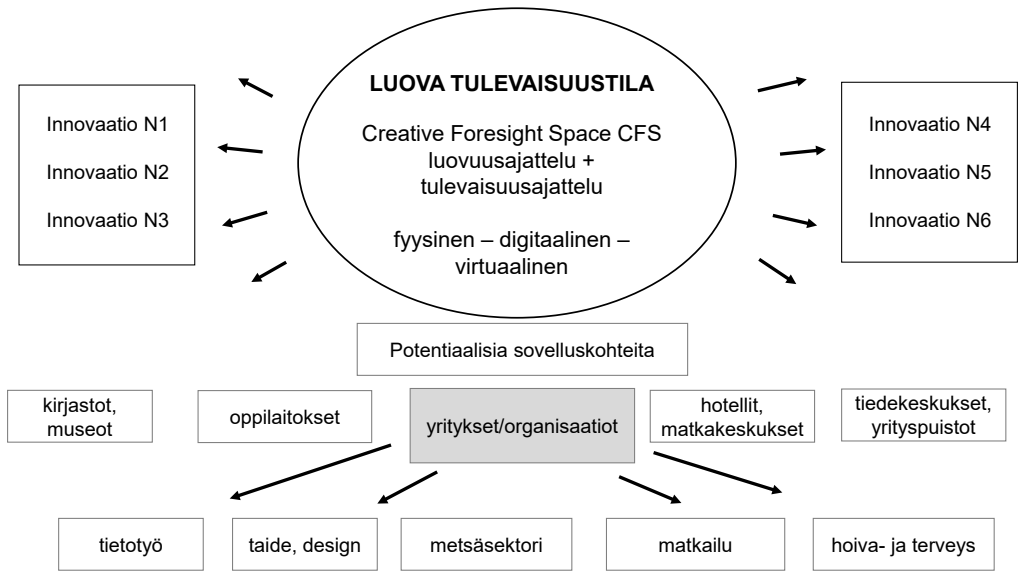
Luova tulevaisuustila on vuorovaikutteinen, osallistava, immerstiivinen, poikkeusteellinen ja -taiteellinen kehittämiskonsepti, joka tukee työssä jaksamista työympäristöjen innovatiivisuuden ja tulevaisuussuuntautuneisuuden avulla. Se on sinällään tulevaisuudentutkimuksen menetelmällinen konsepti ja prosessi, jossa hyödynnetään ennakkointimetoja. Luova tulevaisuustila muodostaa integroidun kokonaisuuden, jossa eri elementtejä ja metodeja voidaan yhdistellä eri tavoin. Uutta konseptissa on erityisesti luovuusajattelun, tulevaisuusajattelun sekä työhyvinvoinnin yhdistäminen sekä niihin soveltuvien menetelmien ja elementtien kehittäminen, demonstroiminen ja testaaminen. Luovan tulevaisuustilan kehittäminen alkoi tutkimushankkeiden ja kokeilevien pilottien muodossa, erityisesti Euroopan aluekehitysrahaston VIDICO-hankkeessa vuosina 2009–2012¹.

Luovan tulevaisuustilan konseptin kehittämisen tavoitteena on tuoda esiin luovuuteen kannustavan tilan merkitys tulevaisuusajattelun ja innovaatiomiljöön kehittämisessä. Luova tulevaisuustila kytkeytyy tulevaisuusklinikkatyöskentelyn ja muiden ennakkointimethodien ja sosiaalisen median tarjoamiin mahdollisuuksiin (vuorovaikutteiset avoimet tilat ja yhteisöt). Luova tulevaisuustila on konkreettinen, vuorovaikutteinen ja visualisointia hyödyntävä keino vahvistaa yritysten, organisaatioiden, kaupunkien ja alueiden tulevaisuusstrategioita. Se toimii luovana oppimisympäristönä ja vahvistaa käyttäjien tulevaisuusajattelua ja tulevaisuustietoisuutta.

2. Luovan tulevaisuustilan kuvaus

Luova tulevaisuustila on fyysinen tila, jossa työntekijät voivat pistäytyä ja oleskella tiettyjä jaksoja perinteisen työskentelytilansa ulkopuolella ”tankataksaan” itseensä innovatiivisuutta ja tulevaisuusajattelua tukevia elementtejä, vaikutteita ja virikkeitä. Tiettyyn fyysiseen tilaan sijoittuvassa Luovassa tulevaisuustilassa hyödynnetään myös virtuaalisia ja digitaalisia välineitä ja sisältöjä vuorovaikutteisessa muodossa. Tilaa voi käyttää sellaisenaan tai hyödyntää varta vasten järjestetyissä luovissa sessioissa – niin kutsutuissa Tulevaisuusklinikoissa. Luova tulevaisuustila on yhteistila – esimerkiksi kahvitalan, epävirallisen kokoustilan, aivoriihitilan, kirjastonurkkauksen ja lepoon varatun taukotilan elementtejä ja funktioita sisältävä, yhtä aikaa luovuusajatteluun ja tulevaisuusajatteluun kannustava hybriditila. Luovan tulevaisuustilan konseptiin kuuluu yhteisöluovuuden (engl. *collective creativity*) vahvistaminen ja hyödyntäminen etenkin käyttämällä sosiaalisen median tarjoamia välineitä, tiloja ja yhteisöjä (ks. Heinonen & Halonen 2007). Lisäksi tilan suunnittelussa ja toteutuksessa hyödynnetään visualisointia. Itse käyttäjät myös kehittävät tilaa tuottamalla ja työstämällä tilan elementtejä, esimerkiksi ideoiden muodossa.

¹ VIDICO – Osaaminen näkyväksi digitaalisilla sisällöillä (*Visible Digital Competence*) -hanke (A31003) oli Päijät-Hämeen liiton kautta EAKR-rahoitteinen ylimaakunnallinen teemahanke, jonka yhdessä toteuttivat Innopark Programmes Oy, Haaga-Helia ammattikorkeakoulun Porvoon yksikkö sekä Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskus.

Kuva 1. Luovan tulevaisuustilan konsepti ja dynamiikka (Heinonen et al. 2011b).

Luova tulevaisuustila on suunnittelullisesti haastava yleistila. Siinä yhdistyvät hyvin erilaiset tilafunktiot, kuten esimerkiksi kahvihuone, kirjasto, kokoustila ja hiljainen meditaatiohuone, ja sen suunnittelussa erilaisten tunnelmien luominen ja joustava vaihtelu ovat keskeisessä roolissa. Esimerkiksi huonekalujen, värien, valaistuksen, äänimaiseman, teknisen välineistön ja muiden tilaa rakentavien elementtien valitseminen on tärkeää onnistuneen Luovan tulevaisuustilan luomiseksi. Elementtien täytyy toisaalta olla helposti muunneltavia ja moneen tarkoitukseen soveltuvia, mutta toisaalta niiden avulla pitää voida luoda vahvoja tunnelmia. Yksi VIDICO-hankkeen keskeisistä tehtävistä olikin sen selvittäminen, mitkä elementit sopivat erityisesti tulevaisuusajattelua korostavan luovuustilan rakentamiseen. Hankkeella haettiin ymmärrystä siitä, miten Luova tulevaisuustila vaikuttaa työntekijöiden osaamiseen sekä ennakointiajattelun ja yhteisöluovuuden kehittymiseen. Näiden tutkimuksellisten kysymysten selvittäminen edellytti kokeilua ja testausta, sekä käyttäjien kokemusten keruuta. Pilotteina hankkeessa toteutettiin yhteistyössä organisaatioiden kanssa Luova tulevaisuustila Helsingin kaupungin Kohtaamispaikka-kirjastossa Lasipalatsissa ja Hämeenlinnassa teknologiakeskus Innoparkissa. Hankkeessa luotiin kolme erilaista fyysistä pilottitilaa, testattiin tilaan liitettyjen digitaalisten elementtien hyödyntämistä tulevaisuudentutkimuksessa sekä tehtiin työelämän osaamistarpeiden ennakointia. Tarkemmin Luovan tulevaisuustilan konseptia ja käyttäjäkokemuksia on kuvattu raportissa Heinonen et al. (2011b).

Luova tulevaisuustila voidaan toteuttaa yksityisiin tai julkisiin tiloihin. Suositeltavin käytötapa on räätälöidä konkreettinen pilotti, jota testataan valitussa kohteessa ja jonka jälkeen tila voidaan halutessa ottaa pysyvästi hyödynnettäväksi organisaation omassa strategia-, ennakointi- ja innovaatiotyössä. Tilaa voi käyttää myös luovaan ajatteluun virittävänä kokoustilana tai asiakkaille suunnattuna näytetilana, konkreettisena

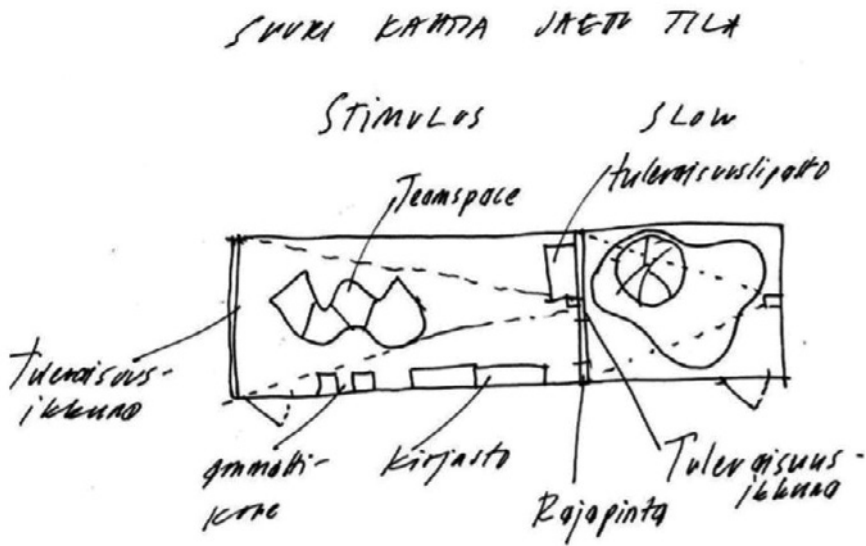
esimerkkinä organisaation proaktiivisuudesta. Erinomaisesti konsepti soveltuisi myös museoihin.

Samalla kun tieto- ja viestintäteknologioiden vaikutuksesta yhteiskunta monipaikaistuu ja virtualisoituu, jaetut tilat, fyysiset paikat ja paikallisuus kasvattavat merkitystään. Paikan merkitystä tiedon ja ideoiden ”hallinnoinnille” kuvaa japanilainen käsite *ba*. Se kuvaa tiedon kehittymiselle edullista, jaettua tilaa ja aikaa. Tilat voivat olla fyysisiä, virtuaalisia, henkisiä (kokemukset, ajatukset, visiot) sekä näiden yhdistelmiä – tiloja, joissa ihmiset tapaavat toisiaan luonnollisesti, alkavat keskustella ja vaihtaa ajatuksiaan. Normaalista tilasta *ba* eroaa siinä, että sitä käytetään tietoisesti tietämyksen jakamiseen ja käsittelyyn. (Aaltonen & Wilenius 2002, 171–172) Organisaatiot voivat soveltaa Luovaa tulevaisuustilaa *ba*-tyyppisiksi tiloiksi, jotka toimivat epämuodollisen, kollektiivisen oppimisen alustoina. Tilat tuovat yhteen eri taustaisia ihmisiä arkirutiineista poikkeavaan ympäristöön, jossa on lupa ajatella toisin ja jossa todennäköisesti kuulee uusia ajatuksia. Luovat tulevaisuustilat valjastavat näin eri toimijoiden hiljaista tietoa yhteiseen käyttöön ja edistävät uuden ennakointitiedon nopeaa hyväksikäyttöä, arviointia ja luovaa yhdistelyä (Heinonen et al. 2011a).

3. Luovan tulevaisuustilan elementtejä

Luovan tulevaisuustilan Helsingin pilotti toteutettiin Helsingin kaupunginkirjaston Kohtaamispaikassa Lasipalatsissa vuonna 2009. Tavoitteena oli testata ja kehittää Luovan tulevaisuustilan konseptia, tuoda kirjastojen tilojen kehittämiseen uusia ideoita ja kokeilla niitä käytännössä sekä luodata kirjastojen mahdollisia tulevaisuuksia. Pilotin rakentaminen aloitettiin kartoittamalla tilasuunnittelijoiden ja tulevaisuudentutkimuksen asiantuntijoiden näkemyksiä hyvän tulevaisuustilan edellytyksistä. Lisäksi tehtiin asiantuntijahaastatteluja suunnittelualan ammattilaisille. Yhdessä monialaisen suunnittelutiimin ja kirjaston edustajien kanssa tuotettiin Kohtaamispaikan Luovan tulevaisuustilan pilotin tila-ilme ja käsikirjoitus. Soveltaen käsikirjoitusta tilaan valittiin toteutettavat Luovan tulevaisuustilan elementit. Tutkimustulosten merkitys kirjaston Luovan tulevaisuustilan rakentamisessa otettiin huomioon muun muassa musiikin tuottamisessa ja eri tehtävissä käytettyjen välineiden valinnassa. Kirjastopilotissa luotiin vain yksi yhtenäinen tila, joten toisistaan selvästi poikkeavia tunnelmia ei ollut mahdollista toteuttaa. Kirjastopilotin pohjalta saatiin tärkeää ymmärrystä erilaisten kokeiltujen elementtien vaikutuksesta tunnelmaan ja siitä, minkälaiset elementit soveltuvat mihinkin työskentelymuotoihin. Yksityiskohtaisesti Helsingin kirjastopilotin kuvaus ja tulokset on esitelty Helsinki-pilotin raportissa (Heinonen et al. 2011b). Pilotin tuloksia hyödynnettiin myös tuolloin suunnitteilla olleen keskustakirjaston suunnitteluun. Oodissa on nyt toteutettu luovan tulevaisuustilan hengessä mm. digitaalinen installaatio vuorovaikutteisesta satuseinästä lapsille.¹

¹ Kyseinen älyseinä on monikäyttöinen: sitä koskettamalla voi paitsi katsella ja kuunnella musiikkisatua myös pelata, maalata tai soittaa.

Kuva 2. Luovaa tulevaisuustilaa voi suunnittelun avulla räätälöidä eri muotoihin (Hahmo Design).

Luovan tulevaisuustila -hankkeen Hämeenlinnan pilotti oli mahdollista sijoittaa kahteen fyysisesti toisiaan lähellä olevaan paikkaan Hämeenlinnan Visamäellä: Hämeenlinnan ammattikorkeakoulun kirjastoon ja Teknoliakeskus Innoparkin omiin tiloihin. Hämeenlinnan ammattikorkeakoulun (HAMK) kirjastossa toteutettiin Luovan tulevaisuustilan nk. stimulusversio. Siellä muun muassa toteutettiin Tulevaisuustaulukko-metodia demonstroiva elementti, jolla kutsuttiin tilassa kävijöitä työstämään tulevaisuustarinoita aiheesta ”Millaista on mielekäs elämä vuonna 2110?”. Tulevaisuudentutkimuksessa sadankaan vuoden aikatahtain ei ole outo, vaan sitä voidaan käyttää tulevaisuusajattelun tähtäimen venyttämisharjoitteluun. Innoparkin tiloissa toteutettiin Luovasta tulevaisuustilasta myös ns. slow-versio. (kuva 2).

Luova tulevaisuustila voidaan toteuttaa myös pienimuotoisempana mobiilina versiona. Vanajanlinnassa oli hankkeesta pyydetty mobiili demonstraatioseminaari, joka toteutettiin alustuksen ”Ikkuna hyvinvoinnin tulevaisuuteen” esittämisen muodossa KO-KO-verkoston hyvinvointia käsitelleessä seminaarissa 4.5.2011. Tilan käyttökirjausten mukaan runsaat sata henkilöä tutustui tilan toteutukseen ja käyttöön pilotin aikana.

Luovan tulevaisuustilan sisällä voidaan järjestää tulevaisuusklinoita ja erilaisia tulevaisuusverstaasprosesseja sekä hyödyntää erityisesti seuraavia ennakointimetodeja: alun perin Elina Hiltusen kehittämää TulevaisuusIkkunaa (Heinonen & Hiltunen 2012), tulevaisuuspyörää, tulevaisuustaulukkoa, megatrendianalyysia, heikkojen signaalien ja mustien joutsenten tunnistamista ja analyysia, de Bonon kuuden hatun tekniikkaa sekä kokeellista kuva-analyysia ja Pangin (2010) kehittämää *Paper Spaces* -työskentelyä. Elementteinä Luovassa tulevaisuustilassa voi olla muun muassa eri ennakointimetodeja avaava Tulevaisuuslipasto, kolmen ideatuolin setti, tauotta pyörivä Tulevaisuusikkuna, ja DreamBoard omien tulevaisuuskuvien esittämiseen. (Heinonen et al. 2012)

4. Kuvien käyttö ja transmediaalinen ennakointi

Luovassa tulevaisuustilassa kokeiltiin pilottikohteissa erilaisten kuvien käyttöä ennakoinnin apuvälineinä ja tulevaisuusajatteluun virittäytymisessä. Tilassa oli muun muassa esillä neljä öljyvärimaalausta, joiden tarkoituksena oli herättää ajattelua tulevaisuuden eri kehitysvaihtoehtoista ja teemoista, esimerkiksi asumisen, työnteon, liikkumisen tai vuorovaikutuksen tulevaisuuksista. Taulut olivat tilassa esillä esimerkinomaisina, mutta niiden käyttöä voi suositella jatkotyöskentelyyn. Yhteen tulevaisuustilaan installoitiin digiseinä, jossa työskentelytunnelmaa virittämään heijastui seinäkokoinen video äänineen meren tyrskyistä. Etenkin ranskalaisessa ennakoitavissa käytetään kuvien analyysia yhtenä vuorovaikutteisena ennakoitimetodina. Taiteen ja tulevaisuudentutkimuksen välisistä kytkennöistä on esityksiä *Futura*-lehden erikoisnumerossa 1/2021.

Luovassa tulevaisuustilassa kuvateokset toimivat tulevaisuusajattelun virittäjinä. Kuva-analyysiä ennakoinnin apuvälineenä toteutettiin Luovassa tulevaisuustilassa myös sarjakuvien avulla. Isoille verhomaisille paperiseinille toteutettu sarjakuva-elementti hyödynnettiin kokeellisena lähestymistapana heikkojen signaalien tunnistamiseksi. Muutamassa tulevaisuuslinikassa työstiin tätä sarjakuvaelementtiä pidemmälle ja eri käyttäjien näkökulmista monien tulkintojen saamiseksi. Vahvistusta tilassa työstettävien paperien käyttämiseen ideoiden kumulatiivisena kerryttäjänä saatiin Pangin (2011) *Paper Spaces* -konseptista. Tilan käyttäjien omia kuvituksia kannustettiin esiin DreamBoardin avulla.

Transmediaalinen ennakointi on tulevaisuudentutkimuksen osa-alue, joka korostaa kirjallisen aineiston luotaamisen lisäksi monien eri kanavien ja medioiden, etenkin visuaalisuuden ja sosiaalisen median sekä enenevässä määrin myös virtuaalisten maailmojen hyödyntämistä ennakoitiprosesseissa – niin ennakointiin tutustuessa kuin tulevaisuuden näkymiä luodatta (Heinonen & Kurki 2011). Transmediaalinen ennakointi ja Luova tulevaisuustila sopivat hyvin yhteen. Ne molemmat sallivat moniselitteisiä tulkintoja tuottavien metodien kirjon, ja parhaimmillaan immersiiiviseen tulevaisuuteen eläytymisen. Cuhls (2017) ehdottaa tulevaisuuksien kokemista mentaalisen aikamatkailun muodossa. Myös kognitio- ja aivotutkijat ovat luodanneet teoreettisia ulottuvuuksia tulevaisuuksiin suuntautuneesta aikamatkailusta ja todenneet aivojen tulevaisuuksia hahmottavan alueen hippokampuksessa olevan saman, joka tukee menneen muistamista (Michaelian et al. 2016). Luovaan tulevaisuustilaan soveltuvat metodit sijoittuvat Aaltosen (2009) metodiluokituksessa heuristiseen yhteiskunnan kompleksisuutta kokemuksellisesti ymmärtävään metodikategoriaan.

5. Yhteenveto

Luovan tulevaisuustilan konseptissa innovaatioprosessi (luovuusajattelu) kytketään tiiviisti ennakkointiprosessiin (tulevaisuusajattelu). Luova tulevaisuustila on fyysinen tila, jossa yhdistetään ja hyödynnetään digitaalisia, virtuaalisia ja sosiaalisia tiloja käyttäen erilaisia luovuuteen ja ennakkointiin sovellettuja metodeja erilaisina yhdistelminä ja toteutuksena. Tarkoituksena on kehittää fyysisiä tiloja ja rikastaa organisaatioiden strate-

Luova tulevaisuustila on fyysinen tila, jossa yhdistetään ja hyödynnetään digitaalisia, virtuaalisia ja sosiaalisia tiloja käyttäen erilaisia luovuuteen ja ennakkointiin sovellettuja metodeja erilaisina yhdistelminä ja toteutuksena.

tegisia muutosprosesseja tukemalla yhtä aikaa sekä luovuutta, että tulevaisuusajattelua stimuloivan tilan avulla. Luovassa tulevaisuustilassa ihminen viritetään, indoktrinoidaan ja immersoidaan tulevaisuuteen, irrotetaan jalat maasta. Käyttäjäkysely-

jen tuloksissa nousi vahvasti esiin se, että Luovan tulevaisuustilan haluttaisiin olevan sekä visuaalisesti että tilankäytöllisesti muusta työskentelytilasta poikkeava alue. Luovan tulevaisuustilan lisäarvona on, että sen kautta voidaan kerätä eri käyttäjien erilaisista tulkinnoista ennakkointiin monipuolisesti ideoita. Äärimmilleen vietynä voitaisiin jopa kysyä, mikseivät kaikki tilat voisi olla luovuutta ja tulevaisuusajattelua tukevia? Ennakkointiaineistojen ja tulevaisuuskokemusten luomisessa tilalla on kiistaton merkitys, jota jatkossa kannattaa tutkia enemmän. Esiin on nousemassa myös kehollisen tiedon luomisen ja hankinnan käsite (engl. *embodied knowledge*), jossa kehon ja tilan moniaistisesta vuorovaikutuksesta ja tulevaisuuskuvastosta syntyy lisäarvoa (Mwagiru 2016; Heinonen 2021).

Innovaatiotutkija Charles Leadbeaterin (2005) mukaan kaikki radikaalit ideat ja innovaatiot syntyvät yksilöistä ja heidän muodostamistaan vapaista yhteenliittymistä, eivät organisaatioista. Organisaatiot ovat Leadbeaterin mukaan toiminnassaan lähtökohtaisesti liian jähmeitä ja pelaavat varman päälle – ne keskittyvät parantelemaan jo olevaa. Ihmisten vapaassa toiminnassa ja vapaassa yhteenliittymisessä piilee radikaaleja, vahvoja muutosvoimia, joita oikein hyödyntämällä emme tee yhtään enempää tai vähempää kuin parempaa maailmaa. Yksilön inspiraatio ja motivaatio perustuvat tällöin itsensä toteuttamisen ohella ympäristön hyvän ja yhteisen edun vaalimiseen. Yksi tulevaisuuden tavoite voisi näin ollen olla tehdä työstä kaikkein innostavinta, itsetarkoituksellista ja vapaimmin organisoituvaa toimintaa: leikin, pelin ja taiteen kaltaista. Luova tulevaisuustila voi toimia tällaisen radikaalin innovaatio- ja ennakkointitoiminnan dynamona.

Lähdeluettelo

- Aaltonen, Mika (2009) Evaluation and Organization of Futures Research Methodology V3.0. Teoksessa Glenn, Jerome C. & Gordon, Theodore J. (toim.) *Futures Research Methodology Version 3.0*. Millennium Project, Washington D.C.
- Aaltonen, Mika & Wilenius, Markku (2002) *Osaamisen ennakkointi – Pidemmälle tulevaisuuteen, syvemmälle osaamiseen*. Edita, Helsinki.

- Cuhls, Kerstin (2017) Mental time travel in foresight processes – Cases and applications. *Futures*, Vol. 86, 118–135.
- Heinonen, Sirkka (2021) *Continuous Learning Propelled by Multidimensional Creation of Futures Knowledge*. <https://ffrc.wordpress.com/2021/10/06/continuous-learning/> [haettu 14.12.2021]
- Heinonen, Sirkka & Halonen, Minna (2007) *Ekotehokkaan maaseudun ja kaupunkiseudun kokeilumalleja. Teoriaa ja käytännön innovaatioita. Ekoseutumallit -hankkeen Raportti 2*. VTT-R-01949-07. Espoo.
- Heinonen, Sirkka – Hietanen, Olli & Ruotsalainen, Juho (2011a) *Mustat joutsenet Turun kulttuuripääkaupungissa. 27.5.2011 ja 3.11.2011 pidettyjen Tulevaisuuslinikoiden raportti*. Tutu eJulkaisuja 13/2011, Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019052216526>.
- Heinonen, Sirkka & Hiltunen, Elina (2012) Creative Foresight Space and the Futures Window: Using Visual Weak Signals to Enhance Anticipation and Innovation. *Futures*, Vol. 44, 248–256.
- Heinonen, Sirkka & Kurki, Sofi (2011) Transmedial Futuring in Creative Foresight Space. Teoksessa Wagner, Cynthia G. (toim.) *Moving from Vision to Action. Essays published in conjunction with the World Future Society's annual meeting*. World Future Society, Bethesda Maryland, 119–128.
- Heinonen, Sirkka, Kurki, Sofi & Ruotsalainen, Juho (2011b) *Kohtaamisten kuunsillalta voimaantumisen valtaamiseksi. Luova tulevaisuustila -pilotti Helsingin kaupunginkirjastossa*. Tutu eJulkaisuja 14/2011. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019052216527>.
- Heinonen, Sirkka & Ruotsalainen, Juho (2011a) *3D-maailmojen hyötykäyttö. Luovan Tulevaisuustilan Innopark-session 14.2.2011 raportti*.
- Heinonen, Sirkka & Ruotsalainen, Juho (2011b) *Co-Creative and Innovative Futures Design. How to Do It? VIDICO:n Luova TulevaisuusTila -osahankkeen InnovaatioAreenan loppuraportti*.
- Heinonen, Sirkka & Ruotsalainen, Juho (2011c) *Digikulttuuri ja aikaosaaminen vuonna 2030. Luovan Tulevaisuustilan Innopark-avajaisten 17.12.2010 raportti*.
- Heinonen, Sirkka & Ruotsalainen, Juho (2011d) *Merkitys- ja vuorovaikutusosaaminen. Luovan Tulevaisuustilan Hämeen ammattikorkeakoulun avajaisten 30.11.2010 raportti*.
- Heinonen, Sirkka & Ruotsalainen, Juho (2011e) *Tulevaisuuden kirjasto – avoin vuorovaikutteinen oppimispilvi? Kirjaston e- ja f-tilojen ja -palvelujen rooli vuonna 2020? Luovan Tulevaisuustilan Innopark-session 26.4.2011 raportti*.
- Heinonen, Sirkka & Ruotsalainen, Juho (2011f) *Tulevaisuuden teknologiakeskus – avoin vuorovaikutteinen oppimispilvi? Luovan Tulevaisuustilan Innopark-session 5.4.2011 raportti*.
- Heinonen, Sirkka & Ruotsalainen, Juho (2011g) *Työn tulevaisuus – kirkas pilvi? Työn ja internetin yhteen kietoutuvat kehitysnäkymät vuoteen 2020 mennessä. Luovan Tulevaisuustilan Innopark-session 24.5.2011 raportti*.
- Heinonen, Sirkka, Ruotsalainen, Juho & Kurki, Sofi (2012) *Luova tulevaisuustila ja tulevaisuuden osaamisen ennakointi*. Tutu eJulkaisuja 4/2012. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019052116447>.
- Leadbeater, Charles (2005) *On Innovation*. TED lecture, https://www.ted.com/talks/charles_leadbeater_the_era_of_open_innovation [haettu 16.12.2021]
- Michaelian, Kourken – Klein, Stanley B. & Szpunar, Karl K. (toim.) (2016) *Seeing the Future. Theoretical Perspectives on Future-oriented Mental Time Travel*. Oxford University Press.
- Mwagiru, Njeri (2016) *Women's knowledge systems and their potential contribution to leadership and socio-political transformation*. Doctoral thesis. University of Cape Town, <https://open.uct.ac.za/handle/11427/20477>. Full document: https://open.uct.ac.za/bitstream/handle/11427/20477/thesis_com_2016_mwagiru_njeri.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Pang, Alex Soojung-Kim (2010) Paper Spaces. Visualizing the Future. *World Futures Review*, 2(1), 31–40, <https://doi.org/10.1177/194675671000200104>.